МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 5/2 2024

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

5/2-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гуўалық берилген.

Нөкис

5/2-сан ***2024***
октябрь

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги, ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:
А. Тилегенов
Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ
Сапардурды АБАЕВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ
Мавлюда АЧИЛОВА
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фарход БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Комил ГУЛЯМОВ
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Дилдора ДАВРОНОВА
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Шохида ИСТАМОВА
Умида ИБРАГИМОВА
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)
Джавдод ПЎЛАТОВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Пердебай НАЖИМОВ
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Уролбой МИРСАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Абдулхамид МИРЗАЕВ
Камаладин МАТЯКУБОВ
Алима МАТКАРИМОВА
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Норим РАХМАНОВ
Муқаддас РАХМАНОВА
Дурдона РАХМАТУЛЛАЕВА
Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Феруза САПАЕВА
Мухаббат САЛАЕВА
Қаҳҳор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА
Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲӘМ ӘДЕБИЯТ

Alniyazov A.I. Ana tilinde ózinshe pikirlewdi rawajlandíríw máseleleri 8
Suyunov B.T. Lakunar birliklar tezaurusi 16
Shofqorov A.M. Kelishik kategoriyasining oʻrganilish tarixiga doir 20
Xudaykulov Sh.U. Xorijiy til ta’limida kognitiv-kommunikativ yondashuv 26
Hafizova M.A. Tarjima va badiiy mahorat 34

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Abdullayeva M.R. Pedagogik yo'nalishdagi talabalarning huquqiy kompetensiyalari muhim xususiyatlari 41
Baxodirova U.B. Boʻlajak biologiya oʻqituvchilarini tayyorlashda virtual ta’lim texnologiyalardan foydalanish muammolari 47
Shonazarova S.R. Oʻquv jarayonida falsafiy aksiologik yondashuvni takomillashtirishning pedagogik shart - sharoitlari 55
Sabirova O. Sh. Zamonaviy ta’limda sun’iy intellektdan foydalanish 61
Bozorov H.N. Nofizik ta’lim ta’lim yoʻnalishlarining malakaviy tavsiflari tahlili, kasbiy kompetensiyalar tuzilmasi va ierarxiyasi 66
Nigmanova U.B. Boʻlgʻusi oʻqituvchilarda milliy oʻzlikni anglash kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmini tadbiq etish yoʻllari 72
Alimov M. Iqtidorli yoshlar-kelajagimiz poydevori 77
Qurbonova M.E., Abdulaxatova M.A. Pedagogik ta’lim innovatsion klasteri usulida talabalarga kimyo fanini o’qitishda oʻquv faoliyatini tashkil etish va takomillashtirish masalalari 81
Qurbonova M.E., Abdulaxatova M.A. Klaster yondashuvi asosida boʻlajak kimyo fani oʻqituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish 85
Arslonova G.K. Individual ta’lim muhitida talabalarning kasbiy-ijodiy koʻnikmalarini rivojlantirishning zamonaviy texnologiyalari 90
Matkarimova M.K. Ingliz tili fanini oʻqitishda oʻquvchilarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish 96
Umirova N. J. Individual yondashuv asosida boʻlajak maktab oʻqituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish metodikasi 101
Эшанев Н.Ж. Замонавий инновацион таълим муҳитида мобил мутахассис тайёрлашнинг ижтимоий зарурат эканлиги илмий тадқиқотларда акс этиши 105
Sa’dullayeva M.H. Mukammal xotira va eslab qolish sirlari 114
Mirzakarimov X.Yu. Talabalarda vatanparvarlik fazilatini rivojlantirishning konseptual jihatlari 122
Eshnaev N.J. OTMlarda mobil mutaxassis tayyorlash va kasbiy yoʻnalganlikning ilmiy tadqiqot natijalariga asoslanishi hamda samaradorligi 129
Dehqanova M.Gʻ. Daktilema paydo boʻlishi va uning foydalanish turlari 135
Karatayeva L.U. Sharq mutafakkirlarining ta`lim-tarbiya borasidagi qarashlari 141
Yuldasheva S.M. Shaxsning kasbiy faoliyatida uchraydigan asosiy psixologik muammolar 150
Amangeldiyev S.N. Oʻsmirlarda kuzatilayotgan irodasizlikni keltirib chiquvchi sabablar 156
Dilmurodova Z.D. Shaxsda qobiliyat rivojlanishining pedagogik-psixologik omillari 159
Ибадуллаева Ш.Н. Махсус педагогларни касбий фаолиятга тайёрлаш механизмларини такомиллаштириш ижтимоий-педагогик муаммо сифатида 162
Tojiboev M.N. Talabalar tafakkurini rivojlantirishda innovatsion yondashuv 168
Meyliyeva M.S. Tafakkurning innovatsion rivojlanishiga pedagogik hamda psixologik faktorlarning ta’siri 176
Mirzaraximova G.I. Nutq faoliyati va ularning xususiyatlari 179
Yunusova X.Sh. Oʻzbekiston respublikasida inklyuziv ta’limni tadbiq qilish masalalari 185

Abdurasulov J. Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fanining bugungi kundagi pedagogik va psixologik dolzarbligi 191
Ozodqulov O.B. Ta'lim muassasalari rahbarlarining samarali boshqaruv faoliyatida sog'lom va ijodiy muhitni rivojlantirish omillarining kognitiv tahlili 196
Kobilova Sh.X. Inklyuziv ta'limni uzluksizligi ta'minlash va uni pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlashning nazariy jihatlari 201
Turakulov B.N. Ekopsoxologik kreativ qobiliyatini rivojlantirishning psixologik omillari 206
Vafoyeva G.B. Pedagogik jamoada sog'lom muhitni shakllantirish va rivojlantirishning afzalliklari 210
Burxanova M.B. Muomala odobi – axloqiy va muomala madaniyatning muhim elementi sifatida 214
Raxmanova D.U. Talabalarning intellektual faoliyatini optimallashtirishning psixologik determinantlari 220
Abduqodirova D.E. Talabalarda emotsional kreativlik sifatlarini rivojlantirish 224
Xurramov K.M. Personalni korporativ boshqarishning ilmiy-nazariy asoslari 230
Kadirova X.A. Jadid adabiyoti namondayalarining ta'lim tarbiyaga oid asarlaridan samarali foydalanish 235
Janbayeva M.S. Interfaol metodlar asosida bo'lajak o'qituvchilarining kasbiy mobilligini shakllantirish 241
Temirbekova A.O., Yusupbayeva L. Inklyuziv ta'lim sharoitida ona tili o'qitishning innovatsion pedagogik usullari 248
Rustamov B.X. Falsafa kategoriyalari asosida pedagoglarning prognozlash ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyasi 253
Qazoqova D.Q. Umumta'limda biologiyani vitagenlashtirilgan ta'lim texnologiyalari asosida o'qitishni takomillashtirish metodikasi 257
Abduvaliyev N.A. "Tarbiya" fanini o'qitishda kundalik-amaliy topshiriqlarning pedagogik zarurati:tajriba va zamonaviy yondashuvlar 264
Usmonova D. O`quvchilarda bag`rikenglik munosabatini shakllantirish 274
Abduvaliyev N.A. Kundalik-amaliy topshiriqlar va uning o'quvchilar kognitiv mustaqilligini rivojlanishdagi ahamiyati 280
Turdiyeva Sh.A., Toshlanova M. Yosh avlodni oilaviy hayotga tayyorlashning ijtimoiy-pedagogik jihatlari 290
Абдуллаев А.А. Халқ ўйинлари узлуксиз таълимда жараёнида 297
Abdullayev E.Z. Bo'lajak o'qituvchilarni sun'iy intellekt vositasida o'quvchilarni tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish faoliyatiga tayyorlash 302
Narimbaeva L.K., Musaeva G.M. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarning muloqot xususiyatlari 309
Xamrayeva A.F. Talabalarda o'ziga ishonch tuyg'usini shakllantirishning psixologik determinantlari 316
Ўролбоева Д.С. Педагог тарбиячиларда компетентликни ривожлантириш 321
To'lanova M.M. Bo'lajak pedagoglarda kasbiy deformarsiya psixodiagnostikasi va psixokorreksiyasi masalasi 328
Sayfiyeva Y.O'., Fayzullayev R.X. Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini baholash 333
Бегимқулов Ҳ. Ш. Рақамлаштириш муҳитида педагогнинг ахборот компетентлиги мазмуни ва ривожлантириш муаммолари 338
Холмухамедов Т.М. Техникум талабаларининг кўникмаларни ривожлантиришда шахсга йўналтирилган таълимни амалга оширишнинг аҳамияти 344
Djumaniyazov I.I. Tarixni o'qitish jarayonida talabalarda vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirish texnologiyasi 349

Шин А.В. Управление кадрами в высшем образовании: эффективные модели и подходы 355
Чориев И.Р. Современное состояние реализации воспитательной деятельности в высших образовательных организациях 368
Канлыбаева И.М. Теоретические аспекты развития творческих способностей будущих психологов 375
Джумагулов З.У. Методика развивающего обучения в подготовке будуших учителей технологий 382
Kodirov O. Reflective teaching perspectives of el teaching in uzbek schools 386

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ХӘМ РУЎХЫЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Adilkariyev X.T., Rasulova A.M. Konstitutsiya – yangi madaniy-huquqiy renessans poydevori 391
Talipova Yu.Sh. Sharq allomalari nigohida "Ustoz-shogird" an'anasining o'rni 404
Nomozov M. M., Nuraliyev. X. X. Raqamli kompetentlikning tarix darslaridagi ahamiyati 413
Xushmatova N. Konfliktologiya fanining tarixi 417

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Pulatova D.A. Aralash ta'lim sharoitida talabalarni tadqiqotchilik faoliyatiga tayyorlashning zamonaziy yondashuvlari 423
Raximova X.K. Media ta'lim metodlari orqali talabalarni kreativ fikrlashga o'rgatish mexanizmlarining nazariy asoslari 433

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Нарманов А.Х. Бошланғич таълим ёшидаги болалар тарбиясида халқ огзаки поэтик ижодининг ўрни ва аҳамияти 444
Achilova M.S. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar emotsional sohasi psixofiziologiyasining asosiy xususiyatlari 448
Egamberdiyeva N.A. Inklyuziv ta'limga jalb qilingan autizm sindromli bolalar bilan ishlashda o'qituvchi va tyutorning birgalikdagi faoliyati 452
**Tag`onova G.B.** Aqliy rivojlanishda nuqsoni bo`lgan bolalarning o`ziga xos xususiyatlari 457
Madgapilova N.T. Maktab va MTT ta'limida innovatsion logistikasini boshqarish va uning pedagogik kontseptual masalalari 461
Mirkosimova H.M. Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida nutq o'stirishning psixologik xususiyatlari 469
Xusanova N.B. 6-7 yoshli bolalardagi xavotirli holatlarning psixologik xususiyatlari 475
Abduraxmanova Sh.B. Intellektida muammolari bo'lgan zaif eshituvchi bolalarning predmetli amaliy faoliyatini rivojlantirish metod va vositalari 478
Saparova U.B. Tarbiya fani asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida iqtisodiy tarbiya ko'nikmalarini shakllantirishda sharq mutafakkirlari tarixiy merosining o'rni 484
Shonazarova S.R. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida falsafiy aksiologik yondashuvni takomillashtirish metodikasi 492
Ziyaqulova M.Sh. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida shaxslararo muloqot madaniyatini shakllantirish 498
Bobomurotov S.M. Boshlang'ich ta'limda variativ tushunchalarni shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari 503
Gimazutdinov R.G. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga badminton o'yni texnikalarini o'rgatish metodikasi 508

Raxmonov A. R. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini ijtimoiy pedagogik faoliyatga tayyorlashning zaruriy shart-sharoitlar 514
Kodirova M.E. Harakatli o`yinlar orqali tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarining axloqiy va irodaviy sifatlarini shakllantirish 520
Tursunboyeva Z. U. Atrof-olam bilan tanishtirishga oid didaktik o‘yinlar 526
Xamidova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish mezonlari 532
Xamidova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarda innovatsion fikrlashni shakllantirish mexanizmlari 538
Калмуратов Т.Н. Мактабгача таълим тизими раҳбар ва педагог ходимларининг узлуксиз касбий ривожлантириш бўйича механизм 547
Эшчанова Г. А., Кузиева Р. Р. Образовательно – воспитательное значение жанра басни в начальных классах 558
Азизова Э.А. Готовность ребенка к школе: важность обучения в дошкольном возрасте 563
Kadirova N.R. The need for social-pedagogical assistance to form the social adjustment ofchildren educated individually at home 569

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Kurbanova A.T. San’at ta’limida raqamli transformatsiyani joriy etish dolzarb pedagogik muammo sifatida 575

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Нормуродова Б.А. Оилада болаларни меҳнатсеварлик руҳида тарбиялашда халқ миллий анъаналаридан фойдаланиш 582
Sultanova D.A. Boshqaruvning mohiyati: boshqaruv psixologiyasi va boshqaruv pedagogikasi 593
Hakimova I.X. Bo‘lajak maktab menejerlarida ijtimoiy kompetentliklarini shakllantirish shart-sharoitlari 598
Karimova S.P. Oila - ta’lim muassasasi va ijtimoiy borliqda o’sib kelayotgan avlodni shakllantiruvchi muhim ijtimoiy institutlar sifatida 603
Xamrayeva A.F. Bolalarda ijtimoiy ongni shakllantirish 609
Xushmatova N.A. Mojaroning signallari – inqiroz va tomonlar o'rtasidagi keskinlik 615
Муродова У.Д. Ҳамшираларнинг ижтимоий-эмоционал муносабатини шакллантириш механизмлари билан боғлиқ тренингларни қўлланилиши 622
Абдужаббарова М. Глобаллашув шароитида этномаданият ва трансформацион жараёнлар 628
Умарова Ш.А. Психологическая поддержка мигрантов и их семей в обществе 631

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Djurabayeva D.E. Maktabgacha yoshdagi serebral falaj bolalarni maxsus jismoniy mashqlar orqali harakat faolligini oshirish samaradorligi 636
Halimova F.K. Biatlonchilarning jismoniy rivojlanganlik ko‘rsatkichlarining tuzilishi 642
Tunyan A .A. Voleybol o`yini texnikasini o‘rganishda o`yinchilarga qo`yilgan talabalar 649
Ataxanov H.K. Sog‘lom turmush tarzini shakllantirish 655
Tursunov A. O‘zbekistonga voleybolning kirib kelishi va rivojlanishi 660
Arislanov I.T. Futbol sportini rivojlantirishning maqsad va vazifalari 664
Ergashev R.Q. Kurashchilarning jismoniy harakatlari va texnik tayyorgarligi 668
Yusupov E.T. Kurash sportini rivojlantirish hamda takomillashtirish 672

Shukurllayev J.M. Kichik voleybol sport turiga tayyorlash akmeologiyasini voleybolga integratsiyalash mexanizmining determinantlari va tamoyillari ... 676
Xo‘janiyozov B. I., Zokirov R.O. Barkamol shaxsni voyaga yetkazishda oilaviy muhitning o‘rni ... 680
Shermatov M.N. Yosh futbolchilarning jismoniy tayyorgarligini o‘rganish va tezkorlikni rivojlantirish xususiyatlari ... 685
Nazarov A. I Umumta’lim maktablarida voleybolchilarni jismoniy tayorgarligini rivojlantirish asoslari ... 689
Achilov T. S. Kurash harakatlari texnika va taktikasi o‘rgatish metodikasi ... 694
Норқулов Ш.М. Болалар спортида машғулотларга ўргатишнинг дастлабки босқич ва услублари ... 698
Turg’unov B. O‘. Voleybol ta’lim yo‘nalishida taxsil oluvchi talaba qizlarda kasbiy mahoratni rivojlantirish ... 702
Тургунов Б. Волейбол таълим йўналишида таҳсил олувчи талаба қизларда касбий маҳоратларнинг шаклланишининг назарий-методик жиҳатлари ... 708
Arabjonov Sh.Sh. Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha iqtidorli bolalar bilan ishlash texnologiyasini ... 712
Abdullaev G‘.A. O’rta masofalarga yuguruvchilarning musobaqa oldi mashg’ulotlarida qayta tiklanish jarayonlarini boshqarish ... 717
Usmonova Sh.T. Jismoniy tarbiya darslarida innovatsion ta’lim texnologiyalarini foydalanish ... 724
Xurramov E.E. Jismoniy madaniyat o‘qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlashda xalqaro tajribalardan foydalanish ... 727
Allabergenov Z.U. Jangovor samboni texnik-taktik usullardan foydalanish masalasi ... 733
Raxmatullayev T.A. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchisini kasbiy faoliyatga tayyorlash ... 739
Tursunqulov M.M. Yosh futbolchilarda tezlik fazilatini rivojlantirish uslublari ... 744
Tursunqulov M.M. 10-11 yoshgacha bo’lgan yosh futbolchilarning tezkorlik sifatini va texnikasini rivojlantirish masalasi ... 749
Худайберганов З.Б. Анализ влияния разнообразия стилей вольной борьбы на стратегии и результаты соревнований ... 754

BO‘LAJAK MAKTAB MENEJERLARIDA IJTIMOIY KOMPETENTLIKLARINI SHAKLLANTIRISH SHART-SHAROITLARI

Hakimova I.X.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Menejment kafedrasi" o'qituvchisi

Таянч сўзлар: menejer, ijtimoiy, motivasiya, stpategiya, ijtimoiy kompetentlik, emotsional, ijtimoiy kompetensiya, ehtiyoj, ta'lim-tarbiya, tashabbuskorlik, refleksiv, individual sifatla, ko‘nikma, instinktiv, o‘z-o‘zini boshqarish organlar pedagogika, psixologik, demokratik, jamiyat.
Ключевые слова: управленческий, социальный, мотивация, стратегия, социальная компетентность, эмоциональная, социальная компетентность, потребность, воспитание, инициатива, рефлексивное, индивидуальное качество, умение, инстинктивное, органы самоуправления, педагогика, психологическое, демократическое, общество.
Key words: managerial, social, motivation, strategy, social competence, emotional, social competence, need, education, initiative, reflexive, individual quality, skill, instinctive, self-management bodies, pedagogy, psychological, democratic, society.

Резюме:
Maqolada bo‘lajak maktab menejerlarida ijtimoiy kompetentliklarini shakllantirish shart-sharoitlari hamda imkoniyatlari to‘g‘risida fikr yuritilib, tavsiyalar berilgan.
Резюме:
В статье рассматриваются условия и возможности формирования социальной компетентности у будущих руководителей школ и даются рекомендации.
Summary:
The article discusses the conditions and opportunities for the formation of social competence in future school managers and gives recommendations.

Milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar, demokratik tamoyillarga asoslangan mazkur taraqqiyot yo'li – insonparvar, demokratik va huquqiy jamiyatni barpo yetish yo'li sifatida ye'tirof yetilmoqda. Fuqarolik jamiyatining bunyod yetilishi, yeng avvalo, ushbu jamiyatda yashayotgan fuqarolarning ma'naviy-axloqiy jihatdan etuk, yuksak darajadagi aqliy salohiyatga yega bo'lishlariga bog'liqdir. Zero, fuqarolik jamiyatida amal qiluvchi ijtimoiy me'yorlar aynan mazkur jamiyatda yashovchi shaxslar tomonidan yaratiladi, asoslanadi hamda amalga oshiriladi.

Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev takidlagandek, O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirishni va o'qituvchi kasbi nufuzini hamda pedagoglarning sifat tarkibini oshirishni tushuntiradi.

Hozirgi davrda ta'lim samaradorligini oshirish, pedagog kadrlarni innovatsion faoliyatga yo'naltirish, ta'lim muassasasining boshqaruv jarayonida rahbar mas'uliyati, xislatlari, unga qo'yiladigan talablar, rahbarining ma'naviy qiyofasi va madaniyati, rahbar imidjini yuksaltirishda xos bo'lgan xususiyatlar, muvaffaqiyatli rahbar shaxsining kompetentligini rivojlantirish vazifalari shaklantirilmoqda.

Kompetentlik insonning pedagogik-psixologik xususiyatlari rivojlanishiga bog'liq bo'lgan, nafaqat bilim, ko'nikma va malakalarni amaliyotda qo'llashning turli sohalaridagi murakkab vazifalarni echishga tayyorlikni, balki mazkur masalalarni echish qobiliyatlari rivojlanishining ma'lum darajasiga erishishni ham ifodalovchi sub'ektiv toifa sifatida talabaning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish orqali ijtimoiy faol fuqarolik sifatlarini yuksaltirishda namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy kompetenliklarini rivojlantirish uchun tanqidiy fikrlash, fuqarolik jamiyati hayotiga taalluqli bo'lgan axborotni olish, tahlil qilish va foydalanish ko'nikmasi, ijtimoiy-fuqarolik bilim, faol fuqarolik pozitsiyasi, ko'nikma va malakalarining keng doirasi zarur hisoblanadi.

Motivasion soha, insonning butun hayoti davomida shakllanadigan va rivojlanadigan ehtiyojlar, motivlar va maqsadlar majmuini qamrab oladi. Eng asosiy maqsadlaridan biri talabalarda ijtimoiy faol fuqarolik motivasiyasini shakllantirish orqali, fuqarolik jamiyati qurish yo'lida bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish hisoblanadi. Inson o'zining fuqarolik nuqtai nazarini aniqlash zaruratini anglashi muhim o'rin tutadi, unda fuqarolik faoliyati motivlari shakllangan bo'lishi, maqsad qo'yish va ularga erishish ko'nikmasini rivojlantirish bilan erishiladi.

Emotsional soha tarkibiga emotsiyalar, his-tuyg'ular, o'zini-o'zi baholash, xavotirlanuvchanlik kiradi. Emotsiyalar ehtiyojlarni qondirish yoki qondirmaslik bilan bog'liq va bevosita kechinmalar shaklida namoyon bo'ladi. Ijobiy emotsiyalar ehtiyojlarni qondirishda, faoliyat maqsadiga muvaffaqiyatli erishishda yuzaga keladi va ularni yanada samarali amalga oshirishga yordam beradi. Insonning ehtiyojlari va motivlariga aloqador borliq hodisalari ahamiyatini aks ettiruvchi uning barqaror emotsional munosabatlari his-tuyg'ular deb ataladi.

Emotsional sohaning o'ziga xos xususiyati xavotirlanuvchanlik hisoblanib, u fuqarolik faoliyatida muhim rol o'ynaydi, chunki mazkur faoliyat muvaffaqiyatga

erishishga yo'naltirilgan va noaniqlik yoki yaqinlashayotgan xavf vaziyatiga emotsional reaksiya berishi bilan katta ahamiyat kasb etadi. Bunday vaziyatlar faol fuqarolik faoliyatiga xos emas, chunki insonni o'z huquqlari, manfaatlari yoki nuqtai nazarini himoyalash zarurati nizoli vaziyatga olib keladi. Bezovtalik, o'z xulqining to'g'riligiga ishonchsizlik, tajovuzkorlik, umidsizlik va hokazolarda ifodalanishi mumkin bo'lgan yuqori xavotirlanuvchanlik darajasi, zo'riqish vaziyatlaridan qochish istagiga olib kelish, faol fuqarolik motivasiyasini keskin pasaytiradi.

Talaba-yoshlar individual sifatlari motivasion va emotsional sohalar bilan bevosita bog'liq bo'lib, uning rivojlanishi insonning ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi uchun muhim o'rin tutadi. Tashabbuskorlik, maqsadga intiluvchanlik, o'ziga ishonch, qat'iyatlilik kabi irodaviy holatlar insonga bosim o'tkazish, iqtisodiy va siyosiy mansabdor shaxslar, korporasiyalar, ommaviy axborot vositalari va boshqalarning ta'siri sharoitlarida kasbiy va shaxsiy o'z-o'zini amalga oshirish juda muhim hisoblanadi.

Shuning uchun, inson o'z faoliyatida instinktiv-ehtiyojli sohasini ijtimoiy-ahamiyatligiga bo'ysundira olish, jamiyat manfaatlari asosida bo'lajak hatti-harakatlarga o'zini-o'zi mobillashtirishni bilishi ham kerak.

Talaba-yoshlarni insof, halollik, poklik, vijdonlilik tushunchalariga asoslanib, o'z maqsad va intilishlarini tanlashga ongli yondashishi, tanqidiy va har tomonlama fikrlashni bilish, o'z xulqini boshqa insonlarning hatti-harakatlari bilan bog'lash, o'z mustaqil fikr va hatti-harakatlarini to'g'ri baholashni bilishi kerak. Bu ko'p jihatdan refleksiv ko'nikmalarga, o'zini-o'zi nazorat qilishga bog'liq bo'ladi, chunki muvaffaqiyatsizliklarning sabablarini tashqi sharoitlardan emas, balki avvalo o'z xulqlarida yoki sifatlarida izlaydigan insonlar muvaffaqiyatga erishadilar. Bundan tashqari, kompetensiyaviy yondashuv orqali quyidagilarni bajara olishi kerak:

- ijtimoiy-siyosiy hayotda faol ishtirok etish, fuqarolik jamiyatini qurish yo'lida jamiyat manfaatlariga asosan bunday ishtirokning samaradorligini tahlil qilish;
- fuqarolarning jamiyat hayotida ishtirokining samaradorligi va shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga yo'nalganligiga ko'ra boshqarish;
- o'z fuqarolik munosabatlari tizimini jamiyat va davlat hayoti hodisalari bilan bog'liq ravishda tahlil qilish va tuzatish;
- mamlakat va jamiyatda sodir bo'layotgan hodisalar tahlili asosida jamiyat va davlat manfaatlariga muvofiq ravishda jamiyat manfaatlarini ta'minlashga yo'naltirilgan o'zining faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirish;

- axloqiy va huquqiy me'yorlarga asoslangan holda ijtimoiy-siyosiy hodisalar ishtirokidagi yoshlar xuquq va majburyatlarini tartibga solish;
- shaxsiy, axloqiy, fuqarolik, madaniy va boshqa qadriyatlar tizimini anglash va tartibga solish.

Predmetli-amaliy soha o'z ichiga inson faoliyati va muloqotning turli ko'rinishlaridagi qobiliyatlar, hatti-harakatlar, ko'nikmalarni o'z ichiga qamrab oladi.

Ijtimoiy kompetensiya, fuqaroni ommaviy faoliyatda ifodalanuvchi qobiliyatlarini tavsiflaydi: insonlarga ta'sir etish, o'z maqsadlariga erishish uchun jamiyat hayotida yuz berayotgan o'zgarishlarga daxldorlik, o'z masadlariga erishish uchun zarur bo'lgan axborotni olish, o'zlashtirish va foydalanishga oid bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantiradi. Ijtimoiy faol fuqaro rivojlangan predmetli-amaliy sohada, talabalar axloqiy, ma'naviy, faol fuqarolik hatti-harakatlarini amalga oshirish, jamiyatda o'z namunali xulqi orqali mas'uliyatli munosabatni ifodalash, o'zining yoki boshqa insonlarning xulqi, axloqiy, vatanparvarlik, fuqarolik jihatidan baholashga imkon beradi, shuningdek:

- jamoat tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari, fuqarolik vaziyatining turli ifodalanish shakllari orqali ishtirok etish;
- talaba-yoshlar jamiyatning ijtimoiy-siyosiy hayotida faollikni namoyon etish, fuqarolik jamiyati va demokratik davlat qurish me'yorlarini muhokama qilish;
- davlat va jamoat tashkilotlari hamda mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlariga saylovlarda ishtirok etishga mas'uliyatli va ongli yondashish;
- fuqarolik ta'sir, zo'ravonlik, konyukturasi shakllariga faol hatti-harakatlari orqali qarshi kurashish;
- o'z fuqarolik huquqlari va huquqiy majburyatlarini bajara olishi.

Ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda pedagogik tarbiya, insonparvarlik tamoyillari asosida quriladi – jamiyat a'zolarini ijtimoiy munosabatlarga kirishish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, vijdon erkinligi, millatlararo totuvlik, dinlararo bag'rikenglikni ta'minlashda inson tanlovi erkinligini tan olish. Aynan mazkur yo'nalganliklar talabalar individual sifatlarining ekzistensial sohasi mohiyatini belgilab beradi.

Ijtimoiy kompetensiya o'z taqdirini jamiyat, vatan, o'z xalqi taqdiridan ajralmasligini tan olishdan kelib chiqadi. Inson o'zining shaxsiy muvaffaqiyatiga, u faqatgina jamiyatda o'z imkoniyatlaridan to'liq foydalana olganidagina erishishi mumkinligini, ya'ni shaxsiy muvaffaqiyat jamiyat, davlatning muvaffaqiyatli rivojlanishidan ajralmasligini tushunish kerak. O'zining hayotiy yoki kasbiy rivojlanishini amalga oshirib, inson jamiyat taraqqiyotining yangi bosqichiga o'tishiga yordam beradi hamda jamiyat rivojiga o'z xissasini qo'shadi.

Olimlar tomonidan ta'kidlangan fikr-mulohazalarni umumlashtirish orqali, ijtimoiy hamkorlikda ta'lim-tarbiya, faol faoliyat usuli proffessor-o'qituvchi bilan talaba o'rtasidagi hatti-harakatlari tizimiga aytiladi.

Psixologiya fanida talabalar shaxs sifatlari rivojlanishida ijtimoiy-hamkorlikning quyidagi sifatlarini alohida keltirib o'tilgan:

pedagogik-psixologik hamkorlik faoliyatiga kirishish;

talabaning o'qituvchi bilan o'zaro hamkorlikda bajaradigan individual sifatlari orqali amalga oshirish;

o'qituvchi shaxs sifatida harakatni boshlab beradi va unga talabalarni jalb etadi;

talaba o'qituvchidan ibrat olgan holda namuna asosida o'z harakatini bajaradi;

o'qituvchining talabadan o'zini-o'zi boshqarishda faol individual harakatlari nazoratida ishtirok etadi;

talabalar o'zini-o'zi faolllashtiruvchi, o'zini-o'zi uyushtirish refleksiv harakatlarini amalga oshiradi

Shu tariqa, talaba-yoshlar ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasining mazmunli ko'rsatkichlari individuallik sohalari orqali yangi islohotlar, o'zgarishlar, shaxsning faol fuqarolik kompetensiyalarini o'zlashtirishning zaruriy sharti bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida shuni alohida ta'kidlash lozimki, jamiyatimizning bugungi rivojlanish bosqichida ta'lim samaradorligini oshirish, pedagog kadrlarni innovatsion faoliyatga yo'naltirish, ta'lim muassasasining boshqaruv jarayonida rahbar mas'uliyati, xislatlari, unga qo'yiladigan talablar, rahbarining ma'naviy qiyofasi va madaniyati, rahbar imidjini, ta'lim jarayonining pirovard mahsuli – har tomonlama yetuk pedagog kadrlarni yetishtirish va jamiyatga naf keltirishi uchun ilmiy, ijodiy, ma'naviy, iqtisodiy imkoniyatlar yaratish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "O'zbekistonning Yangi taraqqiyot davrida ta'lim - tarbiya va ilm - fan sohalarini rivojlantirish chora - tadbirlari tug'risida"gi PF-6108 - sonli Farmoni.

2. Usarov J. Using Teaching Methods for Development Student Competencies //International Journal of Progressive Sciences and Technologies. – 2019. – Т. 15. – №. 1. – С. 272-274.

3.Хамдамова Г.А. ва бошқалар. Инновацион менежмент. Ўқув қўлланма. "Иқтисод-молия", 2018 йил, -262 б

4. Po'latov Sh.P. Ta'lim menejmenti yoxud ta'lim muassasasini ilmiy-metodik boshqarishga innovatsion yondashuv./ T.: "Yosh kuch".2022 y

5. Rasulov A.N. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida zamonaviy ta'lim klassteri sharoitida iqtisodiyot bilim asoslari fani o'qitishning zarurligi. //"Xalq ta'limi" 2022 - №2. -Б. 10-12.

ПРЕЗИДЕНТ
СОВҒАСИ

Beshinchi
bolalarimiz!